

Ionuț BORLAN

CONCURSUL APARENT DE NORME PENALE

Volumul II

Sfera și principiile de aplicare

Ionuț BORLAN

CONCURSUL APARENT DE NORME PENALE

Volumul II

Sfera și principiile de aplicare

Universul Juridic

București

-2026-

Prefață

Deși tema prezentei monografii a mai făcut obiectul unor abordări în doctrina română, prezentul demers se remarcă prin aceea că reușește să construiască o veritabilă teorie a *Concursului de norme penale*. Dincolo de întinderea impresionantă a analizei – nefiind prea des întâlnite teze de doctorat a căror publicare să necesite două volume – întindere justificată de o tratare exhaustivă a instituției, autorul vine cu o abordare complet nouă asupra acestei problematici. Monografia realizează o originală și fericită armonizare a concepției de sorginte franceză asupra formelor concursului de norme cu cea de origine germană asupra modului de soluționare a concursului.

Deși lucrarea are ca scop deslușirea formelor concursului aparent de norme și elaborarea unui sistem coerent pentru soluționarea acestuia, autorul se apleacă cu răbdare și precizie asupra unor aspecte preliminare menite să asigure un fundament solid pentru construcția ulterioară. Astfel, merită remarcate dezvoltările aduse în privința tipologiei și structurii normelor penale, a interpretării normei sau a categoriilor de norme susceptibile de a intra în structura unui concurs. Este de remarcat, totodată, ampla tratare a principiului *ne bis in idem/double jeopardy* și a relației acestuia cu concursul de norme.

Din perspectiva condițiilor de existență ale concursului aparent de norme penale, remarcăm delimitarea autorului față de doctrina majoritară care limitează aplicabilitatea concursului de norme în cazul săvârșirii unei singure fapte, arătând că, prin excepție, nu pot fi excluse ipotezele în care o pluralitate de fapte intră în sfera lui de aplicare, în măsura în care alegerea normei prevalente se face prin aplicarea unora dintre principiile consacrate în materie.

Este de reținut și ideea potrivit căreia nu se poate vorbi de incidența concursului de norme în ipoteza în care acestea se exclud reciproc, căci incompatibilitatea normelor nu privește vocația de aplicare, ci aplicarea lor efectivă. În măsura în care există compatibilitate și la acest ultim nivel, ne vom afla în prezența unui concurs de infracțiuni.

Cu privire la delimitarea concursului aparent de norme față de concursul de infracțiuni se arată că, atunci când o normă de incriminare acoperă întreaga valorizare negativă a conduitei făptuitorului trebuie reținut un simplu concurs de norme, nu un concurs de infracțiuni. Regula este considerată aplicabilă și în relația cu concursul real de infracțiuni. Un element important în acest context este identificarea cel puțin a unei *voințe tacite* a legiuitorului în acest sens, dat fiind că nu întotdeauna se poate identifica o *voință expresă*, materializată într-o clauză expresă referitoare la compatibilitatea sau incompatibilitatea normelor la nivelul aplicării efective.

Este extrem de interesantă și analiza în baza căreia se ajunge la concluzia că în sistemul nostru de drept regula trebuie să fie *exclusivitatea normei penale prevalente*, ceea ce presupune că norma înlăturată nu mai are posibilitatea de a-și produce efectele specifice. Totuși, în viziunea autorului, regula este susceptibilă de unele excepții, când norma înlăturată poate să producă în continuare anumite efecte.

Analizând *sfera de aplicare a concursului aparent de norme penale*, lucrarea aduce o disecare precisă și laborioasă a formelor concursului de norme în raport de două coordonate: mai întâi, având drept reper natura normelor concurente, sunt analizate ipotezele de concurs între norme integratoare, între normele de incriminare, respectiv între norme integratoare și norme de incriminare; apoi, într-un titlu distinct, sunt examinate formele concursului între normele de incriminare (concurusul de calificări).

În cazul unui concurs între o normă integratoare și o normă de incriminare se arată, în mod just, că prima nu poate fi niciodată normă prevalentă, ea putând, după caz, să se aplice alături de norma de incriminare sau să fie înlăturată de aceasta.

În materia concursului de norme de incriminare reținem în mod special formele de clasificare alese de autor – cu precizarea includerii unei noi categorii, neregăsită în literatura străină sau română, aceea a *calificărilor graduale* – respectiv relația imaginată de acesta între cele două mari sisteme îmbinate în prezenta teză. Este vorba de sistemul francez, axat pe formele de clasificare a concursului de calificări, și de sistemul german, axat pe principiile de soluționare a concursului de calificări. Din perspectiva lucrării, formele de clasificare a concursului de calificări (*alternative, incompatibile, redundante, graduale și echivalente*) joacă rolul unui filtru, pe baza verificării condițiilor de existență a fiecărei categorii în parte. Mai reținem și apreciem critica justificată a autorului cu privire la unele abordări ale doctrinei franceze în materie (e.g. cu privire la calificările alternative) pe care, la un moment dat, le-am împărtășit și noi.

Categoria calificărilor graduale este o creație a autorului, pe care o considerăm inspirată și bine fundamentată, cu șanse reale de a se impune în doctrină și practică.

În măsura în care normele penale satisfac cerințele analizate în cadrul formelor de clasificare a concursului de calificări, ele urmează a fi supuse mai departe evaluării prin prisma celor patru principii de soluționare a concursului aparent, scopul final fiind acela al identificării normei prevalente. În acest fel, fiecărei forme de clasificare a concursului de calificări îi corespunde câte unul sau două principii care permit în final identificarea normei prioritare. Apreciam și faptul că autorul – reținând toate cele 4 principii – nu a înțeles să se alăture doctrinei majoritare pentru a repudia principiul alternativității, argumentând convingător utilitatea acestuia.

Cele patru principii sunt utilizate nu doar pentru rezolvarea unui conflict ivit între normele de incriminare, ci și a conflictului apărut fie între normele integratoare, fie între o normă integratoare și o normă de incriminare, demers care confirmă viabilitatea sistemului propus.

Elaborarea lucrării se bazează pe o bibliografie extrem de vastă, acoperind integral lucrările apărute în țară cu incidență în sfera temei abordate, dar și un număr impresionant de publicații din străinătate, semnate de autori germani, francezi, spanioli, italieni, elvețieni, englezi, americani etc.

De asemenea, autorul a întreprins o laborioasă activitate de identificare și analiză a unui număr extrem de mare de hotărâri ale instanțelor naționale, pe care le-a exploatat din plin în ilustrarea considerațiilor teoretice formulate. În egală măsură, în paginile lucrării se regăsesc numeroase referiri la jurisprudența străină, fiind examinate hotărâri ale instanțelor americane, germane, italiene, spaniole, franceze etc.

Pentru toate aceste motive recomandăm cu căldură și convingere lucrarea de față oricărui specialist interesat de problematica dreptului penal. Fiecare pagină îi va aduce o provocare intelectuală, bazată pe informații noi, ipoteze interesante și soluții bine argumentate și integrate într-un ansamblu coerent. Este, fără îndoială, monografia care se va impune și va rămâne pentru foarte multă vreme ca lucrarea de referință în această materie.

prof. univ. dr. **Florin STRETEANU**
Cluj-Napoca, ianuarie 2026

VOLUMUL II

SFERA ȘI PRINCIPIILE DE APLICARE

Partea I

SFERA DE APLICARE A TEORIEI CONCURSULUI APARENT DE NORME PENALE

Titlul I

Concursul aparent între diferite categorii de norme penale

Capitolul I

Considerații generale

243. Dacă în capitolul anterior ne-am aplecat asupra efectelor juridice ale normelor penale aflate într-o relație de conflict, având ca element central regula exclusivității normei penale prevalente și efectele reziduale ale normei penale înlăturate, înțelegem să abordăm în cadrul acestui capitol relația de incompatibilitate generală a normelor la nivelul aplicării efective.

Urmând clasificarea normelor în raport cu funcția îndeplinită în modalitatea analizată la începutul prezentului studiu¹ am ales să examinăm sfera de aplicare a concursului aparent de norme penale din perspectiva normelor de incriminare și a normelor integratoare. Astfel, considerăm că examinarea relației dintre norme prin raportare la poziționarea acestora în Codul penal, respectiv în partea generală și partea specială, care permite clasificarea normelor după conținutul și sfera de aplicare în norme comune (*generale*) și norme particulare (*speciale*), prezintă mai puțină importanță. Aceasta deoarece, partea generală a Codului penal conține uneori și norme de incriminare, iar partea specială, la rândul ei, conține uneori și norme integratoare. Or, sfera de aplicare a concursului aparent de norme, pe care literatura de specialitate română o tratează, în general, exclusiv din perspectiva normelor de incriminare, poate fi relevată doar prin raportare la relația între normele de incriminare sau normele integratoare. Spre exemplu, prezintă mai puțină importanță faptul că amânarea aplicării pedepsei ar putea fi dispusă în temeiul unor prevederi legale diferite, una aflată în partea generală a Codului penal și cealaltă în partea specială, important fiind raportul efectiv dintre cele două norme integratoare.

¹ *Supra*, vol. I: Capitolul I. Normele juridice penale; § 4. Clasificarea normelor penale; b) Normele de incriminare și normele integratoare.

În mod obișnuit, în doctrina penală română² analiza concursului aparent are loc prin raportare la normele de incriminare, situație care, în concepția noastră, corespunde întru totul noțiunii de *concurș de calificări*. Într-adevăr, așa cum am putut observa, relația normelor de incriminare reprezintă piatra de temelie a concursului aparent de norme, care a determinat din punct de vedere istoric nașterea teoriei pe care o analizăm. Cu toate acestea, alături de alți autori din doctrina străină³, considerăm și noi că teoria concursului aparent de norme penale se întinde dincolo de „simpla” relație conflictuală a normelor de incriminare. După cum concursul veritabil de norme, care presupune aplicarea cumulativă a acestora, nu este limitat la concursul de infracțiuni, nici concursul aparent, care este o instituție „reglementată” în oglindă nu implică o asemenea limitare. De pildă, nu de puține ori practica judiciară a analizat și soluționat raportul dintre o normă de incriminare și o normă integratoare prin raportare la principiile specifice concursului de calificări, un exemplu în acest sens fiind relația dintre circumstanțele agravante generale prevăzute în partea generală a Codului penal și elementele circumstanțiale agravante prevăzute în normele de incriminare din partea specială a aceluiași cod.

Așa se face că prezentul capitol răspunde la întrebarea dacă anumite norme penale care au vocația de a fi aplicate simultan se află într-o relație de incompatibilitate la nivelul aplicării efective ori, dimpotrivă, suntem în prezența concursului veritabil de norme. Aplicând criteriul relevant în cadrul capitolului privind delimitarea concursului de calificări de concursul de infracțiuni, putem afirma, cu titlu general, că incompatibilitatea a două sau mai multe norme penale deopotrivă aplicabile trebuie să rezulte din voința expresă ori tacită a legiuitorului care, în procesul de elaborare a normelor penale, a apreciat că aplicarea efectivă a unei singure norme penale *lato sensu* este suficientă fie pentru valorificarea anti-juridicității faptei ori faptelor săvârșite, fie pentru a facilita aplicarea normelor de incriminare. Or, pentru a putea ajunge la o asemenea concluzie, vom apela la principiile de interpretare a normelor penale.

Pentru a evita orice suprapunere cu partea a IV-a a acestui studiu, dedicată soluționării concursului aparent, urmează să limităm discuțiile la relația de (in)compatibilitate a normelor. Prin aceasta, urmează să scoatem în evidență sfera de aplicare a concursului aparent de norme penale pentru a facilita ulterior aplicarea principiilor de soluționare a acestuia și de identificare a normei penale prevalente.

² V. Dongoroz, *Drept penal (reeditarea ediției din 1939)*, Ed. Societății Tempus și Asociația Română de Științe Penale, București, 2000, pp. 101 și 269-270; I. Fodor (Comentariu) în V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. I, ed. a 2-a, Ed. Academiei și Ed. All Beck, București, 2003, p. 230; V. Rămureanu, (Comentariu), în T. Vasiliu (coord.), G. Antoniu, Șt. Daneș, Gh. Dăringă, D. Lucinescu, V. Papadopol, D. Pavel, D. Popescu, V. Rămureanu, *Codul penal comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 229; V. Pașca, *Curs de drept penal. Partea generală*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 299; V. Dongoroz (Comentariu) în I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, vol. II, ed. a 2-a, Ed. Curierul Judiciar, București, 1925, p. 296; C. Bulai (Comentariu) în G. Antoniu, C. Bulai, *Practica judiciară penală. Partea generală*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1988, p. 201; F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 161; C. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. ALL, Timișoara, 1997, p. 126; V. Pașca, (Comentariu) în M. Basarab (coord.), V. Pașca, Gh. Mateuș, C. Butiuc, *Codul penal comentat. Partea generală*, vol. I, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 42; I. Pascu, A.S. Uzlău, Gh. Muscalu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 54; C-tin. Mitrache, Cr. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 81; T. Dima (Comentariu), în Pascu I., V. Dobrinou, T. Dima, Hotca M.A., C. Păun, I. Chiș, M. Gorunescu, M. Dobrinou, *Noul Cod penal comentat. Partea generală*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 33; M. Zolyneak, M.I. Michinici, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Fundației Chemarea, Iași, 1999p. 51; C. Duvac, *Concursul de norme penale*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 40 și urm.

³ D. Núñez Avalos, *El concurso aparente de normas penales*, Ed. Porrúa, Mexic, 2010, p. 25; L. Jiménez de Asúa, *Principios de derecho penal. La ley y el delito*, ed. a 3-a, Ed. Abeledo-Perrot, Buenos Aires, 1997, p. 141; F. Mantovani, *Diritto penale*, ed. a 10-a, Ed. Cedam, Padova, 2017, p. 463; C.F. Grosso, M. Pelissero, D. Petrini, P. Pisa, *Manuale di diritto penale. Parte generale*, ed. a 2-a, Ed. Giuffrè, Milano, 2017, p. 560; G. Labatut, *Derecho penal*, vol. I, ed. a 8-a, Ed. Jurídica de Chile, 1979, pp. 200 și 203.

Capitolul II

Concursul aparent între normele penale integratoare

§ 1. Aspecte introductive

244. În mod obișnuit, tehnica de elaborare a normelor de incriminare de către legiuitor constă în descrierea împrejurărilor, a modului, mijloacelor sau a condițiilor în care o anumită faptă abstractă constituie infracțiune și se pedepsește prin prevederea unor sancțiuni penale. Așa cum am văzut, legiuitorul nu se adresează în mod direct destinatarilor legii penale prin impunerea unor conduite de urmat sau de evitat, ci indirect, pe calea dispoziției, ca element al structurii normei de incriminare, deduse din situațiile care fac obiectul ipotezei în care intervine sancțiunea penală. Cu alte cuvinte, norma de incriminare reprezintă o formulă ipotetică exprimată de legiuitor, prin indicarea elementelor constitutive ale unei fapte penale și atribuirea unei sancțiuni de aceeași natură, rațiunea unei astfel de tehnici de reglementare fiind aceea de a se asigura principiul legalității incriminării. Într-adevăr, doar cunoscând condițiile în care o anumită faptă constituie infracțiune, destinatarul legii penale își va putea modela conduita în conformitate cu ordinea juridică pretinsă. Acesta este motivul pentru care unii autori⁴ au considerat, pe bună dreptate, că infractorul nu încalcă legea penală, întrucât fapta acestuia corespunde întocmai tiparului descris de legiuitor, ci, mai degrabă, încalcă norma penală *stricto sensu*.

În schimb, elaborarea altor norme penale decât cele de incriminare, denumite și norme neincriminatoire⁵ („*não incriminadora*”) sau integratoare⁶ (*noțiune pe care o preferăm în detrimentul primei*), nu respectă aceeași tehnică legislativă, având în vedere că acestea nu conțin dispoziții onerative sau prohibitive privind conduita pe care destinatarii legii penale trebuie să o urmeze ori să o evite. Normele integratoare au menirea de a facilita aplicarea normelor de incriminare, fiind de cele mai multe ori, dar nu exclusiv, reglementate în partea generală a Codului penal. Rațiunea acestei opțiuni legislative constă în evitarea repetării inutile a unor dispoziții cu aplicabilitate generală în cazul infracțiunilor reglementate în Codul penal ori legile speciale⁷.

Așa cum am arătat, normele integratoare îndeplinesc funcții derogatorii, limitează aplicarea normelor de incriminare sau ajută la interpretarea și aplicarea lor. În acest sens, normele integratoare pot fi clasificate în norme permissive, explicative și complementare⁸.

Apartenența normelor integratoare la teoria concursului aparent de norme penale nu a fost admisă în unanimitate în doctrina penală. Alți autori⁹ au recunoscut incidența teoriei concursului aparent de norme și în asemenea cazuri. În ceea ce ne privește, nu credem că poate fi negată aplicabilitatea teoriei concursului aparent în cazul normelor integratoare,

⁴ A. Etcheberry, *Derecho penal. Parte general*, vol. I, ed. a 3-a, Ed. Jurídica de Chile, Santiago, 1997, pp. 25-26; G. Freund, F. Rostalski, *Strafrecht Allgemeiner Teil. Personale Straftathtre*, ed. a 3-a, Ed. Springer, Berlin, 2019, p. 440.

⁵ C.R. Bitencourt, *Tratado de direito penal. Parte geral*, vol. I, ed. 24, Ed. Saraiva, São Paulo, 2018, p. 188.

⁶ F. Stretanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală, precit.*, p. 91.

⁷ F. Muñoz Conde, M. García Arán, *Derecho penal. Parte general*, ed. a 8-a, Ed. Tirant lo Blanch, Valencia, 2010, p. 37.

⁸ D. de Jesus, *Direito penal. Parte geral*, vol. I, ed. 32, Ed. Saraiva, São Paulo, Brazilia, 2011, p. 60; C.R. Bitencourt, *op. cit.*, p. 188.

⁹ F. Stretanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală*, vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 74; F. Mantovani, *op. cit.*, p. 463.